

Dunja BROZović-rončević (Zagreb)

NA MARGINAMA NOVIJIH STUDIJA O ETIMOLOGIJI IMENA HRVAT

Posljednjih je godina rasprava o podrijetlu Hrvata i njihova imena postala gotovo *modnom temom* kojoj se okreću ne samo vrsni znanstvenici već često, nažalost, i mnogobrojni diletanti. Tiskano je nekoliko knjiga i priloga posvećenih ili isključivo toj temi ili se ona usputno u njima razmatra u okviru šire problematike o podrijetlu Hrvata i doseljenu Slavena na Balkan. Pritom se međutim često ne luče dvije različite razine pristupa problemu.

Prva se odnosi na problem podrijetla južnoslavenskoga naroda Hrvata, odnosno na problem njegove etnogeneze. Naime, slavenski je narod prema definiciji onaj narod koji se služi nekim slavenskim jezikom, te su sukladno tome Hrvati jedan od slavenskih naroda.

Drugi je problem podrijetla one etničke zajednice koja je bila prvobitnim nositeljem neslavenskog etnonima *Hrvati*. Tu se dakle razmatra etimologija etnonima *Hrvat*.

Prva je tema, problem etnogeneze Hrvata, uglavnom vezana za problem podrijetla ostalih slavenskih naroda, iako je za nju uočljiv veći broj specifičnih pitanja. Primjerice, radi li se o jednoj ili o više scoba slavenskih plemena na jug? Ako je riječ o dvjema scobama, radi li se u objema o istom ili različitom tipu Slavena? Ako se radi o različitim Slavenima, razlikuju li se oni prema dijalekatnim obilježjima ili samo prema socijalnoj organizaciji? Potom, nužno je razmotriti širi problem pradomovine Slavena, osobito u kontekstu obnovljenih teorija o panonskoj ili čak balkanskoj pradomovini svih Slavena. Balkanska je teorija naravno usko vezana uz tezu o autohtonosti Hrvata, osobito na jadranskom području, no njoj u prilog nove rasprave ne donose nikakvih novih argumenata te je stoga možemo gotovo sa sigurnošću odbaciti. Za panonsku pak teoriju u obzir za razmatranje jedino se može

uzeti sjeveroistočni dio Panonije kao dio sjevernije pradomovine Slavena.¹ Zatim, aktualizira se i udio starosjedilaca Ilira i "Ilira", odnosno raznih antičkih etnikuma koji su tim pojmom bivali obuhvaćani, te ostalih više ili manje romaniziranih etničkih skupina u dodiru i stapanju sa slavofonim pridošlicama. Sljedeće je značajno pitanje koliko je uopće brojčano bilo "Protohrvata" (pripadnika upravo one zajednice za koju se može reći da je bila jezgrom budućeg hrvatskog plemena, koje je pak na neki način bilo, barem imenom, jezgra budućega hrvatskog naroda) te kada su oni jezično slavizirani, u pradomovini prije seobe, ili je pak možda slavizacija dovršena na prostoru na kojem Hrvati i danas obitavaju?

Za drugu temu također možemo na samom početku postaviti cio niz zanimljivih pitanja.

Koja je etimologija i podrijetlo sedam antroponima što ih je zabilježio Konstantin Porfirogenet (od njih je jedan ujedno i etnonim Hrvat) te koja je etimologija apelativa *ban*? Ne smije se zanemariti ni pitanje etnogeneze Srba i etimologije etnonima Srbin, jer je neosporno da su Hrvati i Srbi bivali susjedima i na području Bijele Hrvatske odnosno Bijele Srbije te i na područjima koja još danas nastavaju. Oba su etnonima vjerojatno neslavenska, jer su i za ime Srbin neuvjerljive sve do sada ponuđene slavenske etimologije.

Osobito je značajno pitanje koji su sve Slaveni bili okupljeni u Protohrvatima. Očito je, naime, da nisu svi Slaveni koji su se nazivali Hrvatima govorili istim praslavenskim dijalektom. Dapače, ustanovljeno je da su Hrvati i na jugu i na sjeveru bili bliže svojim slavenskim susjedima nego drugim Slavenima koji su se također nazivali Hrvatima. Još je uvijek međutim nedovoljno istraženo, a pitanje je može li se uopće istražiti, jesu li Slaveni okupljeni pod zajedničkim imenom Hrvat imali osim imena išta zajedničko, u socijalnoj organizaciji, folkloru, vjeri, tradicijama i predajama. Slično vrijedi i za Srbe, jer znano je da nema nikakvih specifičnih izoglosa zajedničkih sjevernim, (to jest) lužičkim i južnim Srbima.

Imena petorice braće (Klukas/Kuklo, Muhlo/Muklo, Lobel/Lovel, Kosenc/Kosjenac, Hrvat) i dvije sestre (Tuga i Buga) pod čijim su vodstvom, kako piše u Konstantina Porfirogeneta,² Hrvati došli u svoju današnju postojbinu, nisu zabilježena u antroponimijskom sustavu niti jednog poznatoga jezika. Jedino što sa sigurnošću o njima možemo reći jest da ta imena nisu slavenska. Neka bi od njih even-

¹ Obnovljenu raspravu na tu temu pokrenuo je O.N.Trubačov u više studija koje je objavio u *Voprosy jazykoznanija* 4/1982; 5/1982; 2/1984; 3/1984; 4/1985 i nedavno sakupio u posebnoj knjizi *Etnogeneza i kultura drevnejših slavjan. Lingvističeskie issledovanija*. Moskva 1991.

² Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, Ed. Gy.Moravcsik, 142.

tualno mogla biti turkijska, iranska ili baltička, ali nikako se svih sedam antroponima ne bi moglo naći unutar istoga jezičnoga sustava. Germansko ili, preciznije, gotsko podrijetlo tih imena možemo isključiti jer je nemoguće da bi svih sedam imena moglo biti tuđe u germanskim jezicima (ujedno ni riječ ban nije germanskoga podrijetla). Za razmatranje etimologija tih protohrvatskih antroponima nužno je logičko i tipološko rasuđivanje, a u postojećoj je literaturi toga često baš najmanje. Sustavan pregled dosadašnjih tumačenja tih imena može se naći u knjizi Alemka Gluhaka.³

Za ime *Hrvat*, koje je ujedno i etnonim, najprihvatljivija je, ili kako kaže Radoslav Katičić, najmanje je nevjerojatna, iranska etimologija. Potvrđena je vjerojatno i natpisom iz Tanaisa iz II-III. stoljeća, gdje se hrvatsko ime bilježi u obliku Χοροάθος, Χορούαθος. Za ostalih bi se šest imena teško mogla pretpostaviti iranska etimologija, no iz toga se podatka ne može mnogo toga zaključiti, jer su se i u to doba imena preuzimala, iako vjerojatno ipak nešto teže nego danas. Dakle, neiranski karakter šest antroponima ne bi trebao biti apsolutnom zaprekom za iransko podrijetlo Protohrvata, to više što je ime *Hrvat*, zbog dvostruke uloge, antroponimske i etnonimske, najvažnije, a ono "zvuči vrlo iranski".⁴

U mnogobrojnim raspravama kojima se dokazuje iransko podrijetlo Hrvata, uglavnom se propušta ukazati na činjenicu da hrvatski jezik ne poznaje ni jedan jedini isključivo hrvatski iranizam koji ne bi ujedno bio i općeslavenski. Tipološki je to posve neshvatljivo ako su pretpostavljeni iranski Protohrvati slavizirani upravo u sredini onih Slavena od kojih je nastao današnji hrvatski narod. Iranizme u slavenskim jezicima sustavno je obradio i klasificirao Oleg N. Trubačov.⁵ Pritom je pokazao da su iranizmi u južnoslavenskim jezicima očito periferni, jer su najsiromašniji i uglavnom pojedinačni. Kao najistaknutiji praslavenski iranizam navodi etnonim *Hrvat*, ali smatra da je on kod južnih Slavena sekundaran, odnosno da je primljen posredno preko zapadnih i istočnih Slavena, a ne izravno od Iranaca.⁶ Za tu tvrdnju ipak ne navodi valjanih dokaza pa je možemo smatrati spornom. Jedina specifična

³ A. Gluhak. *Porijeklo imena Hrvat*. Zagreb 1990. str.126-127; 217-221.

⁴ Zgodno je napomenuti da sam prilikom jednogodišnjeg studija na Harvardskom sveučilištu, na katedri za iranistiku napravila jedan mali test, dajući nekolicini iranista koji se nisu nikada bavili slavistikom niti pitanjem etnogeneze Hrvata, tih sedam imena bez objašnjenja o čemu se radi. Nitko nije pronašao u njima iranizme, jedino im je ime *Hrvat* bilo "sumnjivo".

⁵ Oleg N. Trubačov, *Iz slavjano-iranskih leksičkih odnošenij*, *Etimologija* 1965, Moskva 1967, str.3-81. Zanimljiv je i pomalo neočekivan podatak da kudikamo najviše iranizama ima u zapadnoslavenskim jezicima, osobito u poljskom. Nešto ih je manje u istočnoslavenskima i tamo se uglavnom odnose na pojmove iz svakodnevnog, seoskog života.

⁶ *Ibidem*, 31.

iransko-južnoslavenska izoglosa koju izdvaja O. N. Trubačov jest razvoj semantičke osnove za hrana, hraniti u značenju 'jelo' od prvobitnog značenja 'čuvanje, zaštita, pohranjivanje'. Taj je razvoj prisutan na cjelokupnom južnoslavenskom prostoru, od kuda je sekundarno, ali samo dijalekatno, došao i do češkog i slovačkog terena.⁷ Ono što je međutim bitno i što je vidljivo i u Trubačovljevu radu, a što se u pravilu zanemaruje, jest da među južnoslavenskim jezicima nema niti jednog podrijetlom iranskog leksema niti semantema koji bi bio ograničen samo na hrvatski jezik.

Hrvatska riječ ban uglavnom se smatra mlađom praslavenskom posuđenicom iz avarskoga jezika **banъ* < *bajan* u značenju 'uglednik, vladar'. U prilog takvoj etimologiji navodi se grčki oblik zabilježen u Porfirogeneta kao βόάνοϛ, βοεάνου. Ta riječ međutim, u značenju kakvo nalazimo kod Hrvata nije prisutna niti u jednom drugom slavenskom jeziku, dok ime *Bojan* < *bajan* nalazimo kod mnogih slavenskih naroda.⁸ Iako se katkad u literaturi navodi da je riječ ban perzijska posuđenica, argumenti za tu tvrdnju nedovoljni su te se najvjerojatnije radi o slučajnoj fonetskoj podudarnosti.⁹ Turkijska etimologija riječi *bajan* čini se najuvjerljivijom,¹⁰ no ipak ne možemo sasvim isključiti mogućnost da je ban kroatizam koji je, čini se, i kad se susreće kod susjednih naroda, uvijek posuđenica iz hrvatskoga. Ako se ipak radi o posuđenici iz turkijskoga, riječ ban mogla bi biti praslavenska kao što su mnogi predosmanlijski turkizmi zabilježeni u više slavenskih jezika. O. N. Trubačov, međutim, u svom praslavenskom rječniku ne navodi ni *banъ*, ni *bojanъ*, ni *bajanъ*.

Moglo bi se dakle zaključiti da sedam imena i *banъ* pripadaju zajedničkoj protohrvatskoj baštini. Imena predaka i oznaka vladajuće funkcije upravo su ono što treba očekivati da preostane od nekog malog nametnutog vladajućeg etnosa i nakon njegove jezične asimilacije u etnosu nad kojim je zavladao. Stari se jezik zaboravlja, ali imena vladara i predaka dugo se pamte,¹¹ dok se titule čuvaju kao tehnički termini.

Protohrvate očito još uvijek ne možemo etnički identificirati, no tri se mogućnosti čine najprihvatljivijima. Mogli su biti ili etnički i jezično Iranci, ili neki nama

⁷ Ibidem, 35-37.

⁸ Opširno o imenu *Bojan* < *bajan* vidi H. Kunstmann, *Bojan und Trojan. Einige dunkle Stellen des Igorliedes in neuer Sicht. Die Welt der Slaven* 35/1, München 1990, 162-187.

⁹ A. Gluhak, *ibidem*, 252-253, bilj. 335.

¹⁰ Tako je tumači i Skok, *Etimologijski rječnik...*, sv. 1, str. 104-105; Bezlaj, *Etimološki slovar...*, sv. 1, str. 10-11, i A. Gluhak, *Porijeklo...*, bilj. 335, str. 252-253. I R. Katičić smatra da »turkijsko porijeklo avarske posuđenice *bojan/ban* možemo smatrati pouzdano dokazanim«, usp. Filološka razmatranja uz izvore o začecima hrvatske države, *Starohrvatska prosvjeta* 16, Split 1986 [1987], str. 88-89, bilj. 44.

¹¹ Tako su već poslavenjeni Bugari još dugo sačuvali protobugarska (bulgarska) imena vladara.

danas nepoznati etnos kojemu su svi srodnici izumrli pa ih nismo u mogućnosti ni s kim uspoređivati, ili je taj nepoznati etnikum bio u doba upada među Slavene u fazi iraniziranja koja nije u potpunosti dovršena. Nije nepoznato da su u prehistorijsko doba mnogi etnosi bez traga nestali, ili makar mi još nismo u mogućnosti prepoznati njihove tragove, primjerice u hidronimiji.¹²

Problem etnogeneze Hrvata metodološki je vrlo zahtjevan i nužno traži izrazito interdisciplinarni pristup temi. Kako su izvori za ranu povijest Hrvata vrlo šturi i često proturječni, potrebno je izraditi precizne filološke analize tekstova i uvažavati rezultate etnoloških i arheoloških istraživanja. Etnologija se nažalost nedovoljno zanima za taj problem, a obradi arheoloških podataka očito se metodološki krivo pristupalo. Za relevantna razdoblja nema gotovo nikakvih podataka, što znači da je postojeći materijal ili krivo valoriziran ili netočno vremenski identificiran. Filološkom analizom ranih izvora kao i hrvatskoga folklornog materijala s ciljem boljeg upoznavanja drevnih Hrvata sustavno se bavi jedino Radoslav Katičić.¹³

Iransku hipotezu ili iranske hipoteze o podrijetlu Hrvata najviše kompromitira diletantizam ljudi koji ih zastupaju. Često se radi o autorima koji su očito bez ikakve filološke naobrazbe i koji nisu u stanju znanstvenim postupkom dokazati svoje tvrdnje. Dapače, njihove su metode upravo suprotne znanstvenima, jer polazeći od određene postavke, konkretno od tvrdnje da su Protohrvati bili Iranci, oni to potom nastoje "znanstveno dokazati" odabirući bez ikakva sustava iz literature samo one argumente koji potkrjepljuju njihovu unaprijed postavljenu teoriju. Tipični su primjeri takva pristupa knjige Mirka Vidovića i Mije N. Čurića.¹⁴ Niti jedan od ta dva autora očito nema ni temeljnih znanja iz indoeuropistike niti poznaje metode poredbene lingvistike. Osnovna metoda kojom se služe jest uočavanje slučajnih fonetskih podudarnosti, koje su često jednostavno rezultat zajedničkog indoeuropskog jezičnog podrijetla, ili intenzivnih jezičnih dodira koje su Slaveni (ne ekskluzivno Hrvati) svojedobno imali s govornicima onih iranskih jezika što su se govorili sje-

¹² Npr. u nekim područjima Rusije, do volškog bazena i porječje Kame, hidronimija se ne može pripisati nikakvu poznatom jezičnom tipu (utvrđeno je da nije ni altajska ni uralaska ni indoeuropska ni paleosibirska).

¹³ Posljednjih godina R. Katičić obrađuje hrvatsku folklornu baštinu i sustav vjerovanja u širem kontekstu slavenskih i indoeuropskih tradicija, nalazeći u njoj mnogobrojne potvrde zajedničke praslavenske baštine kod Hrvata. Do istih rezultata dovela ga je i analiza prvih hrvatskih pisanih zakona. Usp. njegove radove u nekoliko posljednjih brojeva *Wiener Slavistisches Jahrbuch*.

¹⁴ Mirko Vidović, *Hrvatski iranski korijeni*, Zagreb 1991. i Mijo N. Čurić, *Staroiransko podrijetlo Hrvata*, Zagreb 1991.

verno od Crnoga mora, prvenstveno sa Skitima i Sarmatima. M. Vidović, doduše, među inom literaturom navodi i nekolicinu etimoloških rječnika, ali se iz samoga djela njihova uporaba ne može uočiti. Svojim "etimologiziranjem" ti autori samo negiraju znanost na koju se tako često pozivaju.

Osnovno je njihovo polazište: "Hrvati (dakle Iranci) baštinici su stare i visoke iranske civilizacije, bilježe se već na proglasu cara Darija i u svetoj knjizi Avesti". Iranizmima u hrvatskom jeziku tako postaju riječi koje pripadaju zajedničkoj indo-europskoj leksičkoj baštini. Kao dokazi o iranstvu Hrvata navode se i poznati praslavenski, općeslavenski, a ne isključivo hrvatski iranizmi. Čak i turski perzijanizmi koji su općebalkanski turcizmi iz osmanlijskog doba u njih postaju dokazom za iranstvo Protohrvata.

"Iranolozi" pronalaze iransko, a time i hrvatsko podrijetlo kod velikog broja antičkih naroda. Tako su i Iliri i Hetiti prema njima Iranci. A ime Hrvat izvodi Vidović i iz imena zemlje Hatti, u kojoj su Iranci utemeljili hetitsko carstvo. Jedna se skupina toga naroda odvojila i na području današnjega Krakówa utemeljila *Horni Hatti*, odnosno Gornju Hrvatsku.

Etnonim *Hrvati* pronalazi M. Vidović, kao i svi "iranolozi", na poznatom Darijevu proglasu pisanom na staroperzijskom jeziku klinastim pismom u obliku *Harauvati*. Isto se ime navodi i u hebrejskoj transliteraciji aramejskog izvornika kao *Hrwxjtj*. Mnogi u toj perzijskoj pokrajini, smještenoj na jugu današnjeg Afganistana, znanj iz doba ahemenidske dinastije, koja se u avestijskom bilježi kao *Harahvaiti*, a na staroperzijskom *Harahuvatiš*, prepoznaju pradomovinu Protohrvata. Teško je to kategorički pobiti, no čak da je ta pretpostavka i točna, nikako se na temelju nje ne može zaključiti da je »hrvatski jezik jedan od izravnih izdanaka staroiranskog jezika« (?!), kako to čine naši samosebesmatrajući jezikoslovci. Oba autora navode da postoji više tisuća iranskih riječi u hrvatskom jeziku i to ilustriraju primjerima tipa *dva, thri – tri, sata – sto* itd. Treba li tomu komentar.

Možda te knjige nisu ni zavrijedile da im se posvećuje ikakva pažnja, no ipak ću upozoriti na nekoliko tipičnih "onomastičkih izvođenja" kako bih dočarala maštovitost koja izrasta iz iranofilstva autora.

Etnonim *Slaveni* dolazi od *Savensi, Savii*, odnosno radi se o etnikumu nazvanom po rijeci Savi uz koju su "takozvani" Slaveni obitali. I Madžari su tako iranskoga podrijetla, jer im se ime tvori od iranskoga *Magi Ari*, što znači 'arijski magovi'. *Panonija* je zapravo *Banonija*, zemlja nad kojom vlada ban.

M. N. Ćuric mnogo prostora posvećuje "iranskoj" toponimiji i antroponimiji na tlu Hrvatske. U popisu literature on navodi i knjigu Petra Šimunovića *Istočno-jadranska toponimija*, te iz nje navodi nekoliko citata, ali je očito da je ne ko-

risti pri toponimijskim izvođenjima.

Dakle, prema njemu, *Ragusa*, lokalno ime za srednjolatiniski *Ragusium*, nastalo je od imena medijske pokrajine *Raga* (*Ragha*), rodnog mjesta Zaratustre (danas Teheran), koje spominje i Darije na svom proglasu. Dolaskom rimskih legija dobiva i latinski sufiks *-us* (str. 69). Staroiranski *vardana*, ili skraćeno *var*, znači 'grad'. Otuda imena hrvatskim gradovima *Daruvar*, *Bjelovar*, *Varaždin* (str. 75–76). *Daruvar* je 'grad koji treba zadržati', ili 'dobar grad'. *Bjelovar* je 'bijeli grad', smješten zapadno od Daruvara. *Varaždin* 'vjeran grad' jest iranska složenica *var-daena* < *var* 'grad' + *daena* 'vjera', dakle grad vjeran banu. M. N. Čurić zna da riječ *varoš* većina jezikoslovaca smatra mađarskog postanja, ali to očito za njega nije dovoljno uvjerljivo. Doduše i Mađari su Iranci.

I Zagreb su osnovali Iranci, jer *a-gram-a* na staroiranskom označava posljednju zajednicu vojnika i pratnje, < *grama* 'seoska zajednica' (str. 77–78). *Sisak*, *Sege-stica*, *Siscia* prema njemu su latinizirani oblici za staroiransku pokrajinu *Segestan* i mjesto *Sisakht*, a obližnje mjesto *Šćitarjevo* dobilo je ime po svojim stanovnicima Skitima. *Zadar* je staroiranski grad *Zadrakarta*, danas *Atrabad* jugoistočno od Kapsijskoga jezera. *Split* nosi ime drevnog istočnoiranskog grada *Spalatura*. — Takvih primjera ima nebrojeno mnogo.

I hrvatska je hidronimija prenesena iz Irana. Riječ *una* u staroiranskom znači 'spojnica', a rijeka *Una* jest spojnica, pritok Savi. Na staroiranskom *adra* znači 'malen, ovisan', što su Hrvati u novoj domovini prilagodili u *Odra*. *Kupa* je dobila ime prema najpoznatijoj rijeci starovjekovnog Irana, *Kubhi*, danas Kabulrud na istoku Afganistana. *Mirna* na staroiranskom znači 'lijepa'. Krka je nazvana prema iranskoj rijeci *Rud-e Kharkheh* što se spušta sa sjeverozapadnih planina gorja Zagros. I tako dalje. I imena hrvatskih otoka donesena su iz Irana. *Hvar* na staroiranskom znači 'sunce', a znano je da je Hvar najsunčaniji otok na Jadranu. Ime su sa sobom donijeli Parani, staroiransko pleme. *Krk* je nazvan prema plemenu Karka, kako se i danas izgovara kod Hrvata čakavaca.

Nije potrebno dalje navoditi primjere "iranskih etimologija", iako u Čurićevoj knjizi možemo pronaći "objašnjen" i velik broj hrvatskih prezimena, nastalih ili od drevnoiranskih toponima ili od imena suvremenih afganistanskih plemena. Nužno je ipak upozoriti na diletantizam prisutan ne samo kod Čurića i Vidovića već i kod mnogih drugih iranofila koji svoje radove objavljuju i u vrlo čitanim časopisima.¹⁵ Njihovo nepoznavanje jezičnih odnosa dovodi do potpunog nesnalaženja u "vremenu

¹⁵ Mnogi radovi koji nekritički "dokazuju" iranstvo u imenu Hrvata ne poštujući pritom ni osnovne jezične činjenice tiskani su u *Maruliću*, katoličkom kalendaru *Danici*, a neki su uz to pretiskani i u političkom tjedniku *Glasnik*.

i prostoru", te tako povezuju i uspoređuju današnji hrvatski leksik npr. s iranskim riječima zabilježanima u 5. st. pr. n. e., u pravilu preskačući praslavenski stupanj u razvoju hrvatskoga jezika. Također, govoreći o iranizmima, ne prave nikakvu razliku između istočnih i zapadnih iranskih jezika, koji su već u 5. st. pr. n. e. bili prilično udaljeni.

Neke od zabluda koje se nekritički prenose potječu već od Stjepana Sakača.¹⁶ On je satrapiju *Harahvatiš* s Darijeva natpisa, koja je označavala istodobno i zemlju i ljude koji je nastavaju, prepoznao kao prapostojbinu Hrvata i ustanovio put koji je hrvatsko ime prešlo od juga Afganistana do Jadrana: *Harahvatiš* > *Harahvaiti* > *Harahvat* > *Horohvat* > *Horuat* > *Horoat* > *Horvat* > *Hrvat*. Tu je i izvor "kajkavstva" Protohrvata. Tomislav Heres,¹⁷ uz Vidovića i Čurića najvatreniji pristalica iranstva u Hrvata, tako tvrdi da ime *Hórvat* nije mađarski oblik hrvatskoga imena nego izvorno hrvatskokajkavski. Oni i upitnu rječicu *kaj* "pronalaze" već na dvoru kralja Kira Velikog i Darija I.?! Čini se da je mnogima uzor bio povjesničar Dominik Mandić¹⁸ koji također na nelingvistički način gleda na etnicitet kajkavaca, čakavaca i štokavaca, i nekritički ih smješta u duboku prošlost. On iz grčkog zapisa onda još iranskog imena *Choroáthos* iz 2.–3. st. izostavljanjem grčkog sufiksa *-os* dobiva »čisto hrvatsko ime u starom kajkavskom izgovoru: 'Horvat'« (str. 17).

Heres zaista kompromitira samu problematiku etnogeneze Hrvata, kao i časopise koji ga tiskaju. On neprestano povezuje i uspoređuje stvari koje se uspoređivati ne mogu, preskačući bez problema i tisućljeća i tisuće kilometara. Npr. za Heresa je *Hrvacija* iz glagoljske listine hrvatsko-ugarskoga kralja Matijaša Korvina isto što i Darijeva *Harahvaiti* (*Harauvatti*), i to ni više ni manje nego u hrvatskočakavskom narječju, a dokaz za to bilo bi selo *Harvacija* koje je putopisac Borna Bebek pronašao 6 km od afganistanskog grada Kandahara. Ukoliko to selo čak i postoji, oblik na *-cija* u glagoljskoj je listini sigurno latinski utjecaj. Tu Heres prebacuje današnje čakavsko-kajkavsko-štokavske odnose u peto stoljeće pr. n. e., povezujući *-ar-* u *harv-* sa sekundarnim čakavskim *ar* nastalim vokalizacijom samoglasnoga *r* (kakvi su npr. mlađi oblici u *Harvatí*, *parst*, *smart*).

U svom je posljednjem radu objavljenom u *Danici* 1993., namijenjenom širem čitateljstvu, Heres konačno "objasnio" svoju zbrkanu teoriju. Prozvao ju je "iransko-autohtonom" pokupivši od obje upravo najnevjerojatnije primjere. Prema Here-

¹⁶ Stj. Krizin Sakač. Historijski razvoj imena "Hrvat", od Darija I. do Konstantina Porfirogeneta. *Život* 23. Zagreb 1942. str. 3–20.

¹⁷ Tomislav Heres. Hrvatsko ime u prošlosti i sadašnjosti. *Marulić* 3, Zagreb 1990. str. 201–307; Grčka i iranska teorija o podrijetlu Hrvata. *Marulić* 4, Zagreb 1992. str. 501–514; Podrijetlo Hrvata i postanak imena Zagreb i Sisak. *Danica* 1993. str. 177–182.

¹⁸ Dominik Mandić. *Hrvati i Srbi, dva stara različita naroda*. Zagreb 1990.

su, prapradomovina je Hrvata u unutrašnjem Iranu, na području današnjeg Irana i Afganistana. Staroiranski Hrvati bili su grana Medijaca koji su došli na Jadran najkasnije u 5. st. pr. n. e. Veliku Hrvatsku ustanovili su ogranci Hrvata koji su se na putu iz Irana zaustavili uz obale Crnog mora, i otud preko Ukrajine i Rusije došli do Zakarpaća. Jedan dio zatečenog stanovništva stopio se sa Sarmatima—Hrvatima (ime Sarmata samo je tuđi praoblik imena *Hrvat*) i od njih su nastali današnji Hrvati, a od ostalih su se razvili drugi slavenski narodi. Već u prapradomovini Hrvati su bili narod u državnom, etničkom i nacionalnom smislu — »sa svojim posebnim narodnim jezikom s tri već tada oblikovana narječja (čakavsko, kajkavsko i štokavsko), izgrađenim književnim jezikom, klinastim pismom, koje se tijekom vremena razvilo u glagoljicu...« (*Danica* 1993, str.178). Potom se Heres upušta u tumačenje toponima. no tu uglavnom preuzima tuđe bedastoće. Tragedija je jedino što će ovaj njegov rad mnogi pročitati, a neki će mu zacijelo i povjerovati.

Tu se konačno postavlja pitanje s kojom motivacijom nastaju takvi, sa znanstvenog stanovišta bezvrijedni radovi. Ako im je poticaj želja za neobičnošću, tu su zasigurno vrlo uspješni. Nažalost, jer do sada su Hrvati bili skromniji u istraživanjima svojih korijena te su megalomanije tipa Sibir—Srbija, Etruščani = Slaveni (Slovenci) ili Veneti = Slovenci, venetski = slavenski, upravo slovenski, prepuštali drugima. Ako im je namjera međutim da dokazuju neslavenstvo Hrvata, ideologizirajući pritom, kako smatra Katičić, svoj antislavizam, znanost se tu mora oštro suprotstaviti. Heres ne skriva svoju hrvatsku megalomaniju izjavivši kako je »hrvatski narod bio rasadnik iz kojega su se rasplodili svi oni narodi koje su bizantski Grci skupnim imenom nazivali Slaveni« (*Marulić* 4/1992, str. 513), »a prahrvatski medijski jezik u temelju je takozvanoga praslavenskoga jezika pa time i u temelju svih današnjih slavenskih jezika« (*Danica* 1993, str. 178). Problem je u tome da takvi iranofilski autori najvjerojatnije nisu ni svjesni da njihove tvrdnje i konstatacije nemaju mnogo veze s lingvističkim znanjem i znanošću.

Dobru volju da problem etnogeneze Hrvata, i Srba, približi širem čitateljstvu pokazuje Vojislav P. Nikčević.¹⁹ On hrvatsko ime izvodi od grčke imenice *χώρα* 'zemlja', veseleći se pritom paradoksu da su katolički Hrvati podrijetlom svoga imena vezani uz Bizant, a ime pravoslavnih Srba nastalo je od latinskoga *servus* 'podložnik' (*Dubrovnik* 1987, str.17–18). U drugoj svojoj raspravi (*Marulić* 1992) osvrće se na iranske teorije o podrijetlu Hrvata. Naširoko citira i prepričava Heresa, a potom odbacuje iransko podrijetlo (str.176), ali mu je argumentacija jezično

¹⁹ Vojislav P. Nikčević. Porijeklo i značenje imena Hrvat i Srbin. *Dubrovnik* 6. Dubrovnik 1987. str.5-28; Srednjovjekovna etnogeneza Hrvata. *Dubrovnik* 5-6. Dubrovnik 1989. str.30-57; Iranske teorije o imenu Hrvat. *Marulić* 2. Zagreb 1992. str.169-188.

neispravna. Naime on smatra da ako su Hrvati iranskog podrijetla, njihov jezik ne bi mogao pripadati južnoslavenskoj skupini. Da su pak poslavenjeni Iranci, kako bi hrvatski jezik mogao biti sintetičkog slavenskog tipa, kada Bugari kao poslavenjeni turkijski etnikum imaju jezik analitičkog tipa. Argumentacija naravno ne stoji, jer hrvatski ima sintetičku deklinaciju, a bugarski konjugaciju. Osim toga protobugarski (bulgarski) bio je sintetički jezik, ali ne fuzijski već aglutinativno sintetičan. Nadalje, da bi objasnio da Hrvati (Sarmati) ne pripadaju iranskim narodima, Nikčević nabraja iranske narode u prednjoj i srednjoj Aziji koji govore jezicima iranske grane indoeuropske jezične porodice. Tako Irancima bivaju ne samo *Parsi*, *Kurdi* već i *Azerbejdžanci*, *Arapi*, *Turkmeni*, *Asirci*, *Gruzijci* i *Jevreji* (str.178). Konačno, priklanjajući se grčkoj teoriji o podrijetlu imena *Hrvat* < *χώρα* 'zemlja', dakle Hrvati su 'oni koji vladaju zemljom', Nikčević smatra da je ime poteklo od naziva koji je u početku predstavljao oznaku zanimanja.

Preglede iranskih pogleda na etnogenezu Hrvata u više je navrata dao Vladimir Koščak, i to preko filološko-historijskih podataka, paralela iz povijest i umjetnosti i povijesti religije,²⁰ prihvaćajući katkad nekritički etimologije i tumačenja koja su danas zastarjela. U vezi s iranskom teorijom o porijeklu Hrvata on smatra da je u nju »ugrađeno previše doprinosa istaknutih znanstvenika da bi je se moglo olako odbaciti, ali s druge strane postaje očito da ni ona danas ne može predstavljati više od komponente u vrlo kompleksnoj problematici hrvatske etnogeneze«.

Treba navesti i zbudujuću kratku studiju Valentina Putanca²¹ u kojoj se navodi da je dio Slavena već u 1. st. n. e. živio na Balkanu, što nije nemoguće, ali je sasvim neprihvatljiva tvrdnja da je već tada postojala opreka prema refleksi jata koja bi etnički dijelila jekavce od ekavaca čakavaca i kajkavaca. Iliri, Slaveni i Balti živjeli su u međusobnom susjedstvu na sjeveru, pri Baltiku, a prema Putancu grupe Slavena (Hrvata-kajkavaca?) dolaze zajedno s Ilirima oko 1200. g. pr. n. e. do Panonije, a možda i južnije do Like. Tako su u 1. st. n. e. Hrvati već na liniji Lika–Dubrovnik, i to kajkavci ekavci i svi ikavci (dubrovački je prema njemu u svom supstratu ikavski).

Autohtonost Hrvata na ovim prostorima, gdje se riječ autohton razumije u raznim značenjima, jest skup teorija koji se provlači kroz hrvatsku kulturu već stoljećima, o čemu je dosta pisao R.Katičić.²²

²⁰ Vladimir Koščak, *Iranska teorija o porijeklu Hrvata*, *Encyclopaedia Moderna* 39, Zagreb 1992, str.391–396.

²¹ Valentin Putanec, *Ubikacija klasičnih toponima "Sisopa" i "Soroga"*, *Zagreb i pitanje prisutnosti Slavena na Balkanu u 1. st. naše ere*, Zagreb 1992.

²² Radoslav Katičić, *Podrijetlo Hrvata kao znanstveni problem*, *Scientia yugoslavica* 16/3–4, Zagreb 1990, str.211–212.

Autohtonost danas najizravnije u svojim knjigama zastupa Ivan Mužić.²³ On smatra da je jezik stanovnika rimske provincije Dalmacije otprilike istovjetan s jezikom današnjih Hrvata. Osobito inzistira na primarnosti autohtonog elementa u etnogenezi Hrvata i na elementima kontinuiteta od antike do srednjega vijeka na području Dalmacije. Ujedno Mužić nastoji prevrednovati ulogu Gota u etnogenezi Hrvata, iako su mnogi autori ukazali na vremenski jaz između vremena boravka Gota na Balkanu i vremena doseljenja Slavena. Ipak on smatra da se još nije znanstveno razjasnilo preklapanje krajeva u kojima se spominje hrvatsko ime i onih gdje su boravili Goti (Crno more, Ukrajina, Češka, Poljska itd.), iako i u vezi s tim preklapanjima ima natega. Hrvatsko se ime (ali još ne u vezi s hrvatskom etničkom zajednicom) spominje na krajnjem sjeveroistoku Crnog mora, na rijeci Don (Tanaïs) u 2.st.n. e., ali međutim to spominjanje hrvatskoga imena nema veze s Gotima. Mužić ipak ostavlja mogućnost da bi etnonim *Hrvat* mogao biti gotškoga podrijetla, odnosno da je potekao od germanskoga *hroþi* (zabilježenog i u oblicima *Hruad*, *Hruat*, *Hruot*). No ime *Hrvat* vremenski se ne može izvesti iz gotskog oblika **hrōþ-* 'slava', a mlađi germanski odrazi te osnove ne mogu biti izvorom hrvatskoga imena upravo stoga što su mlađi.²⁴

Sve dosad navedene teorije o podrijetlu imena *Hrvat* stare su desetljećima,²⁵ no posljednjih su se godina javila i neka nova tumačenja. O.Kronsteiner ime *Hrvat* vezao je uz turkijsko (tatarski i baškirski) **chər* (osm.-turski *hür*) 'slobodan' + *vatu* 'udarati, boriti se' > *hervata* 'slobodni bojovnici'. Karl Menges²⁶ osporava mogućnost turkijskog podrijetla imena **Xьrvat-*. Ističe međutim da postoji turkijsko muško ime *Qobrat* pa bi ime *Hrvat* moglo biti etnonim tvoren od antroponima, Qobratovi. No to je samo mogućnost bez stvarne podloge i zaleđa. Ipak, ukoliko se razmatra turkijsko podrijetlo, ta je mogućnost prema Mengesu vjerojatnija nego neka druga turkijska tumačenja. On međutim daje prednost iranskom podrijetlu imena *Hrvat* (str.128). Najvjerojatnijim smatra ili tumačenje M. Vasmera da je **xьrvat-* < **fšu-haurvata* 'čuvar stoke, pastir', ili ono koje je dao A. I. Sobolevskij: **xьrvat-* < **hu-* 'dobar' + *ravah* 'slobodni prostor, sloboda'.

²³ Ivan Mužić. *Podrijetlo Hrvata. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije*. Zagreb 1989, i drugo, prošireno izdanje *Podrijetlo i pravjera Hrvata*. Split 1991. Vidi i autorov odgovor na kritiku R.Katičića u *Starohrvatskoj prosvjeti* 19, Split 1989, str. 271–284.

²⁴ Na sve nedosljednosti i jezične zablude I.Mužića opširno je ukazao R.Katičić. Usp. I.Mužić. O podrijetlu Hrvata. *Starohrvatska prosvjeta* 19, Split 1989, str.243–270.

²⁵ Pregled raznih mišljenja dao je B[logo] Gr[afenauer] u *Enciklopediji Jugoslavije*, sv.5, pod natuknicom *Hrvatí. Ime*. Tu daje i najvažniju literaturu o imenu *Hrvat* do 1985.godine.

²⁶ K.Menges. Avaren. Kroaten, Kirgisen, Bulgaren. *WSIJ* 35, Wien 1989, str.127–133.

Nedavno je i Heinz Schuster-Šewc²⁷ iznio svoje viđenje o podrijetlu imena *Hrvat*. On smatra da su slavenske osnove **xъrv-*, **krъv-* koje nalazimo u imenu *Hrvat*, povezane s litavskim *šarv-*, te da predstavljaju čvrstu baltoslavensku podlogu (str. 212). Isti je odnos zabilježen i u drugim promjenama inicijalnog indoeuropskog palatalnog *k'*, eventualno s prethodnim *s*, primjerice odnos *xovati* ~ *skovati* = slavenski odnos *x* ~ *sk*. Tu međutim ima još dosta nejasnih odnosa no ipak se mogu ustanoviti paralelni baltoslavenski refleksi *k-* ~ *sk-/sk'-* ~ *x-*. Ujedno on ukazuje na važnu činjenicu koja se često previda, kako riječ *Hrvati* ne može biti mladega postanja jer je ušla u konsonantske osnove, pa je zabilježen plural *Hrovate* (vidi Trubačov, *Etimologičeskij slovar'...*, sv. 8, str.150). Navodi Brücknerovu semantiku 'naoružan' i onu Lehr-Spławińskoga 'borben'. S Brücknerom se slaže i Lj. Geitler koji ime *Hrvat* povezuje i s litavskim *šarvas* 'oklop', *šarvūotas* 'oklopnik' (gdje bi bili prisutni odnosi *k-* ~ *sk-/sk'-* ~ *x-*). Schuster-Šewc to nadalje povezuje (smatra da se radi o istom semantičkom polju) s indoeuropskim **k'ér-* 'rog' > litavski *šarvas* 'oklop'. Tako bi u hrvatskom imenu bio sadržan taj korijen, što bi se onda odnosilo i na oklope s pločicama od rogova i kopita i na ratničke šljemove s rogovima (slično su se zvali germanski saski *Herusci*, u tom je imenu germ. **herut-* 'rogat, jelen', od ie. **k'ér-* 'rog').

Slično Schuster-Šewcu etimologiju imena *Hrvat* tumači i Z. Gołąb u svojoj nedavno objavljenoj knjizi o podrijetlu Slavena²⁸. I on praslavenski etnonim **Xъrvat-/Xorvat-* izvodi od indoeuropskoga korijena **k'érH-* 'rog', smatrajući međutim da je izvedeni apelativ **xъrvъ/*xorvъ* 'oklop' (prvotno 'oklop od rogova') prehistorijska posuđenica iz germanskog **hurwa-/*harwa-* koja odgovara praindoeuropskom pridjevu **k'ṛHuo-/*k'orHuo-* (grč. *κεραῶς* 'rogat', lit. *šarvas* 'oklop od rogova'). Činjenicu da taj pridjev nije realiziran ni zabilježen u germanskim jezicima smatra pukom slučajnošću i ističe kako germanski poznaje ostale izvedenice od indoeuropskoga korijena **k'érH-*, prvenstveno samu imenicu **hurna* = *horn* 'rog'. — Tragovi **xъrvъ* 'oklop' bili bi polj. *charwat* 'vojnici u gradskoj službi', slovač. *charwat' sa, charvit' sa* 'braniti se', kašup. *charwatynia* 'napuštena koliba' (← 'stražarski zaklon') i još neke. Ime **Xъrvat-/Xorvat-* bilo bi izvedeno od toga **xъrvъ/*xorvъ* rijetkim neproduktivnim sufiksom *-at-* (< ie. *-ōt-*, gdje je **ēt-/ōt-* dobiveno od polaznog sufiksa *-et-*). Po Z. Gołąbu velika većina riječi s početnim *x-* jesu posuđenice iz drugih izvora: starije iz iranskog i mlađe iz germanskog, a malo je slavenskih riječi s *x-* koje bi bile u korijenima naslijeđenima iz indoeuropskog (početno ie. *ks-*, *k's-*).

²⁷ H. Schuster-Šewc, Überlegungen zur Etymologie des sudslawischen Volkernamens *Hrvat* 'Kroate'. *WSL*, Wien 1990, str. 209-215.

²⁸ Z. Gołąb, *The Origins of the Slavs: A Linguist's View*, Columbus 1992.

U prilog tezi da se radi o germanskoj posuđenici a ne o baltoslavenskoj riječi, Gołąb navodi da bi očekivani slavenski razvoj indoeuropskoga korijena, prema litavskom *šarvas* 'oklop', *šarvūotas* 'oklopljen', bio **sorvъ*, **sorvaté*, a ne **xъrvъ*, **Xъrvate*. Ujedno, prvotni finalni naglasak i konsonantska osnova etnonima **Xorvaté*/**Xъrvaté* isključuju direktno povezivanje s litavskim pridjevom *šarvūotas*.

Jedno od novijih objašnjenja podrijetla imena *Hrvat* dao je H. Kunstmann vraćajući se ponovo grčkoj etimologiji. On smatra da *χωροβατεῖν* dolazi od *χώρα* 'zemlja' + *βατέω* 'koracam', što bi značilo da su Hrvati "oni koji mjere zemlju koracima", odnosno da su prozvani grčkim imenom po tome što su "došli u zemlju" Dalmaciju. Tako bi ime Hrvat bilo izvedeno od glagola *χωροβάτης*. Međutim, R. Katičić argumentirano je pobio Kunstmannove etimološke pretpostavke²⁹ kao i njegovu teoriju da su se Hrvati, tj. Slaveni, po dolasku na Balkan oko 550. g., nakon proboja rimske obrane na Dunavu, selili s juga na sjever Europe, te da bi svaki spomen hrvatskoga ili srpskog imena na sjeveru bio trag doseljenika s Balkana. — Kunstmannovim je tumačenjima posvetila dosta prostora Nada Klaić u svojoj knjizi *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*.³⁰ Autorica zaključuje kako rezultati Kunstmannovih jezičnih istraživanja potvrđuju njezina viđenja o slavenskoj seobi s juga na sjever i prapostojbini dalmatinskih Hrvata u Karantaniji.

Širokim jezičnim kompleksom sjevernih pricrnomorskih krajeva, i prisutstvom Hrvata na tom prostoru, najsustavnije se bavio Oleg N. Trubačov.³¹ Za ovu su temu relevantni iranski i indoarijski jezici u posebnom odnosu prema slavenskim jezicima. Odavno je ukazano na mogućnost povezivanja imena **xъrvat-* i *sarmātai*, no tek je Trubačov dao jedno zaista novo tumačenje podrijetla imena *Hrvat*. I sam je Trubačov u svojim ranijim radovima smatrao da je hrvatsko ime poteklo iz iranskog **ha(u)rvata-*, što je povezano s avestičkim *haurvatāt-* 'cjelovitost, zdravlje'. U novije je vrijeme međutim ukazao na mogućnost da je ime iranskih Sarmata (*Sarmātai*) zapravo indoarijsko **sar-ma(n)t-* 'ženski'. Naime, ime *Sarmātai* zapisano je u tom obliku unutar grčke tradicije. Vjerojatno je da su Grci takvo ime čuli za dio iranojezičnih plemena, smještenih sjeverno od Crnog mora, od onih Indoarijaca koji su iranskim Sarmatima bili susjedi.³²

²⁹ R. Katičić. Kunstmannovi lingvistički dokazi o seobi Slavena s juga na sjever. *Starohrvatska prosvjeta* 20. Split 1991.

³⁰ N. Klaić. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb 1990, str. 19-21, 411.

³¹ Oleg N. Trubačov. Iz slavjano-iranskih.... str. 31-32; Lingvističeskaja periferija.... str. 25; *Etimologičeskij slovar*.... sv. 8, str. 149-152 i u knjizi *Etnogenez i kul'tura drevnejših slavjan*.... Moskva 1991.

³² Jedan je dio Indoarijaca ostao živjeti uz obale Azovskog mora nakon seobe drugog dijela na jugoistok, prema budućoj domovini Indiji. Jezično je te Sinde, Meote i druge kao Indoarijce prepoznao O. N. Trubačov.

Da je ime *Sarmátaí* povezano s indoarijskom osnovom *sar- 'žena' (to *sar- potvrđeno je i u sindsko-meotskim osobnim imenima, usp. Trubačov, O Sindah..., str. 56), potkrepljuje se grčkim tumačenjem sarmatskoga imena kao složenica γυναικοκρατούμενοι 'ženopodložnici, oni kojima vladaju žene'. Ta se predodžba uklapa u znanja koja imamo o matrijarhatu koji je vladao na tom priazovskom području, osobito o položaju žena kod Sarmata. Tamo je ujedno, kako navodi Trubačov, lokaliziran mit o amazonkama, ženama ratnicama. Odgovarajući iranski oblik za indoarijsko *sar-ma(n)t-, bilo bi *har-va(n)t-, i iz njega bi prema Trubačovu potjecao praoblik hrvatskoga imena.³³

Najsustavnije i najcjelovitije djelo dosad kod nas objavljeno o imenu Hrvat je knjiga Alemnka Gluhaka, *Porijeklo imena Hrvat*, Zagreb 1990. Knjiga međutim ima i svojih nedostataka, prvenstveno u metodološkom pristupu temi. Kako je autor očito želio podastrijeti što je moguće više podataka relevantnih za porijeklo hrvatskoga imena, knjiga obiluje i podatcima koji nisu usko vezani uz temu, što ju ponekad čini pomalo nepreglednom.

Prvih je sedamdesetak stranica posvećeno kratkom pregledu indoeuropskih i nostratičkih jezika. Potom slijedi iznimno korisno poglavlje o semantičkoj tipologiji tvorbe etnonima, koje je uglavnom rađeno, kako autor ističe, prema V. A. Nikonovu. Velika je važnost tog dijela knjige upravo u tome što je to prvi takav sustavni pregled etnonima kod nas, na hrvatskom jeziku.

Od 95. strane nadalje autor prati put imena *Hrvat*. I taj je dio knjige zanimljiv, no teško se prati osnovna nit jer se za svaki pojam koji se slučajno nađe u tekstu daje etimologija, i na taj se način nepotrebno opterećuje tekst. Ipak autor obrađuje sva ključna pitanja vezana uz etimologiju samog imena *Hrvat*, srpski problem (str. 101), etimologiju imenice *ban* (str. 109, 125, 252) i etimologiju sedam mitskih hrvatskih antroponima. Nadalje daje pregled spominjanja hrvatskoga imena i od njega nastalih toponima u istočnoslavenskim zemljama, Poljskoj, Češkoj, Slovačkoj, Polabljju, Sloveniji, Crvenoj Hrvatskoj, Crnoj Gori, Srbiji, Bosni, Makedoniji, Austriji, Grčkoj, Madžarskoj, Rumunjskoj i Italiji. Metodološki je međutim neispravno neodjeljivanje starih slavenskih potvrda imena *Hrvat* i toponima i etnonima hrvatske postosmanlijske migracije (u Italiji, Austriji, Madžarskoj). Korisno je i ukazivanje na stara spominjanja hrvatskoga imena u engleskim i još starijim arapskim i hebrejskim zapisima, kao i pregled širenja etnonima Hrvat u samoj Hrvatskoj.

Knjiga završava poglavljem o iranskom podrijetlu imena Hrvat. Autor daje pregled starijih iranskih tumačenja i konačno se opredjeljuje za Trubačovljevu eti-

³³ Naime, indoarijskom *s-* odgovara iransko *h-* pa *sarmat- ~ *harvat- odražava *s ~ h* jezike. Sufiks -va(n)t-/ma(n)t- jest indoiranski pridjevski sufiks.

mologiju. Na kraju se nalazi iscrpna bibliografija, no nedostaje indeks koji bi olakšao snalaženje u obilju podataka. Istorj se temi, podrijetlu imena Hrvat, autor vraćao nekoliko puta, najsustavnije možda, ukratko, u svom upravo objavljenom *Hrvatskom etimološkom rječniku*.

I Radoslav Katičić u više je navrata obrađivao probleme etnogeneze Hrvata i etimologije imena *Hrvat*. Iscrpno je filološki analizirao vjerodostojnost tri osnovna povijesna izvora o doseljenju Hrvata (Konstantin Porfirogenet, pop Dukljanin i Toma Arcidakon) vrednujući ih svakog pojedinačno unutar vremena u kojem su nastali. Osnovno je, kako ističe Katičić, da je prema sva tri izvora slavenstvo Hrvata neprijeporno. Praslavenska je baština nedvojbeno prisutna i u folkloru, narodnom pjesništvu i običajima i vjerovanjima Hrvata, no ni tragovi autohtonog ilirskog i drugog stanovništva nisu netragom nestali. Stoga se Katičić priklanja slavističko-autohtonom modelu etnogeneze Slavena, ne negirajući kontinuitet antičkog domorodačkog etničkog supstrata, kao ni doseljenje Hrvata (Slavena) sa sjevera. Samo pak ime *Hrvat*, te imena petero braće i dvije sestre predstavljaju prema Katičiću samo jedan neslavenski sloj među *gens Chroatorum*, i možda su odraz socijalnog dualizma kod Hrvata.³⁴ Iransko podrijetlo imena *Hrvat* Katičić smatra »najmanje nevjerovatnim«, s obzirom na intenzivne dodire starih Slavena (tako i Hrvata) s iranskim nomadima (Skitima, Sarmatima, Alanima).

Na koncu, ime slavenskih Hrvata prvotno je vjerojatno pripadalo nekom iranskom plemenu. Da li su Protohrvati bili iranojezično pleme koje je naknadno slavizirano, ili su preci Hrvata već u pradomovini bili Slaveni koji su potom prihvatili iransko ime, vjerojatno nećemo sa sigurnošću nikada utvrditi.

LITERATURA

- Bezljaj, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, založila Mladinska knjiga. 1977.
- Gluhak, Alemenko. Podrijetlo imena Hrvat. *Jezik* XXXVII/5, Zagreb 1990, str. 129–138.
- *Porijeklo imena Hrvat*. Zagreb : vlastito izdanje, 1990.
- Hrvatski iranski korijeni i staroiransko podrijetlo Hrvata. *Kolo* 1, Zagreb 1992, str. 132–143.

³⁴ R.Katičić međutim drži da nema dovoljno argumenata koji bi potkrijepili tezu da su neslavenski Hrvati vladali kao plemstvo nad avarskim podanicima Slavenima.

- *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb : August Cesarec Izdavač, 1993.
- Gołąb, Zbigniew. *The Origins of the Slavs : A linguists's View*. Columbus : Slavica Publishers, Inc., 1992.
- Gr(afenauer) B(ogo). Hrvati. Ime. *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 5, Zagreb 1988.
- Grubišić, Silvije. Postanak imena Hrvat, *Kršni zavičaj* 22, Humac 1989, 17–25.
- Heres, Tomislav. Hrvatsko ime u prošlosti i sadašnjosti, *Marulić* XXIII/3, Zagreb 1990, str. 291–307.
- Grčka i iranska teorija o podrijetlu Hrvata. *Marulić* XXV/4, Zagreb 1992, str. 501–514.
- Podrijetlo Hrvata i postanak imena Zagreb i Sisak, *Danica*, hrvatski katolički kalendar 1993, Zagreb 1992, str. 177–182.
- Katičić, Radoslav. Filološka razmatranja uz izvore o začecima hrvatske države, *Starohrvatska prosvjeta* 16, Split 1986 [1987], str. 77–92.
- Podrijetlo Hrvata kao znanstveni problem. *Scientia yugoslavica* XVI/3–4, Zagreb 1990, str. 207–216.
- Ivan Mužić o podrijetlu Hrvata. *Starohrvatska prosvjeta* 19, Split 1989 [1991], str. 243–270.
- Kunstmannovi lingvistički dokazi o seobi Slavena s juga na sjever. *Starohrvatska prosvjeta* 20, Split 1991.
- Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb : Globus, 1990.
- Košćak, Vladimir. Dolazak Hrvata. *Historijski zbornik* XL/1, Zagreb 1987, str. 339–383.
- Iranska teorija o porijeklu Hrvata. *Encyclopaedia Moderna* 39/3, Zagreb 1992, str. 391–396. [u nešto proširenom obliku objavljeno je u *Vjesniku* u 4 nastavka od 16. do 19. IV. 1993.]
- Kunstmann, Heinrich. Über den Namen der Kroaten. *Die Welt der Slaven* 27, 1982, 131–136.
- Bojan und Trojan. Einige dunkle Stellen des Igorliedes in neuer Sicht. *Die Welt der Slaven* 35/1, München 1990, str. 162–187.
- Kretanje Slavena u srednju i istočnu Europu. *Kolo* 5–6, Zagreb 1991, str. 159–170.
- Mandić, Dominik. *Hrvati i Srbi; dva stara različita naroda*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.
- Menges, Karl. Avaren, Kroaten, Kirgisen, Bulgaren. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 35, Wien 1989, str. 125–143.
- Mužić, Ivan. *Podrijetlo Hrvata. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1989.
- Toma Arcidakon o podrijetlu Hrvata, *Marulić* XXII/1, Zagreb 1971, str. 47–52.

- *Podrijetlo i pravjera Hrvata. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije*. Split : Kačić, 1991.
- U povodu Katičićeve recenzije. *Starohrvatska prosvjeta* 19, Split [1991], str. 271–284.
- Nikčević, Vojislav P. Porijeklo i značenje imena Hrvat i Srbin, *Dubrovnik XXX/6*, Dubrovnik 1987, str. 5–28.
- Srednjovjekovna etnogeneza Hrvata, *Dubrovnik XXXII/5–6*, Dubrovnik 1989, str. 30–57.
- Iranske teorije o imenu Hrvat, *Marulić XXV/2*, Zagreb 1992, str. 169–188.
- Sakač, Stj. Krizin. Historijski razvoj imena "Hrvat" od Darija I. do Konstantina Porfirogeneta (522. pr. Kr. do 959. posl. Kr.), *Život* 23, Zagreb 1942., str. 3–20.
- Schuster-Šewc, Heinz. Überlegungen zur Etymologie des südslawischen Völkernamens *Hrvat* 'Kroate', *Croatica-Slavica-Indoeuropaea, Wiener Slavistisches Jahrbuch*, Ergänzungsband VIII, Wien 1990, str. 209–215.
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971.
- Трубачев, Олег Н. Из славяно-иранских лексических отношений. *Этимология* 1965, Москва 1987., str. 3–81.
- *Этимологический словарь славянских языков* 1–17—, Москва : Издательство "Наука", 1974–90.
- О синдах и их языке. *Вопросы языкознания* 4/1976, 13–29.
- Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики. *Вопросы языкознания* I, 4/1982, 10–26; II, 5/1982, 3–17; III, 2/1984, 15–30; IV, 3/1984, 18–29; V, 4/1985, 3–17.
- Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. Москва : Наука, 1991.

Summary

ON SOME RECENT STUDIES ABOUT THE ETYMOLOGY OF THE NAME HRVAT

This article comments on several recent studies about the etymology of the ethnonym Croat. It especially focuses on the theory of the Iranian origin of the Croats and their name. The dilettantism of certain authors (Vidović, Čurić, Heres) is sharply criticized for dealing with linguistic, particularly onomastic problems without any philological grounding. The article also summarizes the views of other authors concerning the origin of the name Croat, such as Menges, Kunstmann, Schuster-Šewc, Trubačov, Gluhak etc.